

Sayı : 4 - 5

Ağustos 1973 - 1974

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1974

İNEBAHTI SAVAŞI (1571) HAKKINDA BAZI MÜLÂHAZALAR

S. Soucek

Preveze (1538) ile İnebahtı (1571) deniz savaşları, Akdeniz tarihinin iki büyük hâdisesidir. Preveze, hıristiyan âleminde Türklerin denizde yenilemezliğinin şöhretini kurdu; İnebahtı, bu şöhreti kırdı. Bütün büyük olaylar gibi, bu iki muharebenin cereyanı ve neticesi, tarihî gelişmenin sebeplerinden ziyade işaretleridir. 1571 senesinde, Osmanlı devletinin bünyesi 1538'e nazaran daha gelişmişti. II. Selim'in büyük ecdadından farklı olduğu açık bir şeydir. Yeni sultanın şahsiyeti, devletin bünyesi içinde vuku bulan değişmelerin neticelerinden biriydi; gene bu şahsiyet, bu değişmeleri derinleştiren amillerden biriydi. İnebahtı deniz savaşıyla ilgili birkaç tafsilat üzerinde durarak, bu amillerin, savaşın cereyan tarzına ve neticesine nasıl tesir ettiğini göstermeğe çalışacağız.

Donanma-i Hümayun, kaptan-ı derya Müezzinzade Ali Paşa'nın kumandası altında idi¹. Bu zat, II. Selim tahta çıktıktan sonra kaptan-ı derya tayin edildi. Selefî Piyale Paşa'nın aksine, deniz işlerinde tecrübesi yoktu (kaptan-ı derya vazifesine Sigetvar'da Yeniçeri ağalığından getirildi²). Donanmanın askeri ise, ikinci vezir serdar Pertev Paşa'nın emri altında idi; bunun da, Ali Paşa gibi denizle çok az ilgisi olmuştu³. Donanma-i Hümayun, İstanbul'dan 1571 senesinin ilkbaharının başın-

1 Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-kibar fi esfari'l-bihar*, İstanbul, 1329, s. 91.

2 Aynı eser, s. 140.

3 Aslen Arnavut olup, enderundan yetişti; Yeniçeri ağalığından Rumeli beylerbeyliğine, nihayet kubbe vezirliğine yükseldi. Şehzade Mustafa'nın dul karısı ile evli bulunan bu zatın, Şehzade Bayezit'in bertaraf edilmesinde mühim bir vazifesi oldu; bk. Şerafeddin Turan, «Pertev Paşa», *İslam Ansiklopedisi*; aynı yazar, *Kanunî'nin oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*, Ankara, 1961, s. 154-157. — Pertev Paşa'ya verilen terakkiler ve terfiler kısmen Bayezit Vak'asında Selim'e gösterdiği hizmetler için mükâfaten yapılmış olmalıdır.

da açıldı (Kâtip Çelebi'ye göre, zilkade ortasında = 10 Nisanın dolaylarında⁴; Âli'ye göre, nevrusun cuma günü = 23 Mart⁵). Donanmanın bu hareketi, Kıbrıs fethinin son safhasına bir Hıristiyan donanmasının müdahalesini önlemek için mutattan erken yapılmıştı. Acele hareket neticesi olarak, donanmanın hem kürekçi, hem de cenkçi efradın kadrosunda noksanlar bulunuyordu⁶. Kıbrıs'a gerekli top ve mühimmatı nakl ettikten sonra, Türk donanması Rodos ile Anadolu sahilleri arasındaki sulara yöneldi, ve düşman karşısına çıkmağa hazır bir durumda bir zaman orada kaldı⁷. Düşman donanmasından hiç bir alamet görünmediğinden, Osmanlı donanması Girit sularına geçti. Venediklilere ait olan bu adanın sahillerine baskın yaparken, Cezayir beylerbeyi Uluç Ali Paşa yirmi gemi ile Donanma-i Hümayun'a katıldı. Türk donanması Yunan denizine ve Adriatik denizine geçti; orada, Venedik'e ait bazı yerlere baskın yaptı ve üç tanesini ele geçirdi⁸. O zaman Hıristiyanların Türkler aleyhinde ittifak akd ederek bir donanma teşkil ettiklerine dair bir haber gelmişti⁹. Fakat müttefik filosundan hiç bir eser yok iken, ve kış mevsimi yaklaşırken, Türk donanması, Korfu adasının bazı kısımlarını garet ettikten sonra, İnebahtı körfezine geçti. Donanmanın o üsse çekilmesi, tayfalar ve cenkçiler arasında seferin bittiği kanaatını uyandırdı. Birçoğu donanmayı terkederek memleketlerine dönmek üzere dağıldı. Bu anda düşmanın açıklarda bulunduğu ve Türkler ile çatışma niyetinde olduğu hakkında haber gelmişti¹⁰.

Uzun süren bir seferin sonunda, Türk gemileri İnebahtı'ya gelmişti

4 *Tuhfet*, s. 90.

5 *Künh al-ahbar*, D.-T.-C. Fakültesi, Kütüph., I. Saib Sencer yazm., nu. I/1783, yp. 457a (Cavid Baysun'un «Lepanto» makalesinde, *İslam Ansiklopedisi*, c. 7, s. 40'te zikredilen kaynak). — Öbür taraftan, Müezzinzade Ali Paşa'nın daha önce denize açıldığı, Pertev Paşa'nın onu takiben (9 zilhicce = 4 Mayıs) donanmanın geri kalanı ile hareket etmesi de mümkündür. Bk. *Mühimme deşteri*, XII, hüküm b. 474 (Şerafeddin Turan'ın «Pertev Paşa» makalesinde zikredilen kaynak).

6 *Tuhfet*, s. 90.

7 *Aynı eser*, aynı yer.

8 *Aynı eser*, s. 91. Türkler tarafından ele geçirilen Sopot, Ülkün ve Bar bugünkü Arnavutluk ve Yugoslavya sahillerindedir; Sopoto, Dulcigno ve Antivar gibi isimleri altında tanınmaktadır.

9 Ragusa'da bazı meselelerin istihbaratında bulunur iken, Uluç Ali Paşa Hıristiyan donanmasının tedarikini öğrenmişti. Bk. Jurien de la Gravière, *La Guerre de Chypre et la Bataille de Lépante*; c. 2: *La Bataille de Lépante*, Paris, 1888, s. 18.

10 *Tuhfet*, s. 92.

(Eylülün sonu). Denizde uzun bir süre seyredilmiş olması donanma efradı üzerinde moral ve sıhhi bakımdan kaçınılmaz menfi tesirler yapmıştı. Kâtip Çelebi'den başka, diğer kaynaklar da bu noktada donanmanın zayıf durumuna işaret etmektedir¹¹. Bu şartlar altında, İnebahtı, donanmanın işine gelen en müsait bir yer idi. Doğu-batı hattında Korint körfezini Patras körfezinden, güney-kuzey hattında Mora yarımadasını asıl Yunanistan'dan ayıran Rion boğazından 9 kilometre poyraz tarafında bulunan İnebahtı limanı küçük ve sığ olduğundan, büyük bir donanmayı barındıramazdı; bununla beraber, önündeki deniz donanmaya müsait idi¹². Bundan başka, iki yüz kadar gemi için yeter derecede civarında tatlı su bol bulunuyordu¹³. Aynı zamanda bir hisar limana hakim olup, kuvveti şehrin birinci Türk muhasarasında belli olmuştu (882/1477 senesinde)¹⁴. Hisarın tahkimatı 1499'da, Türk fethinden sonra, tamir edildi; ve İnebahtı, daimî bir garnizon ile, Cezayir-i Bahr-i Sefid eyâletinin sancaklarından biri oldu¹⁵. Öbür taraftan, İnebahtı kalesi, Rion boğazının teşkil ettiği hem tabii hem askerî siper tarafından korunuyordu. Rion boğazı birbirine 3 kilometre yakın, güneyde Rion burnu, kuzeyde Antirion burnu olmak üzere, iki alçak burun etrafında teşekkül etmişti. Bu iki burun daha önce Venedik tarafından tahkim edildiği halde¹⁶, asıl kaleleri Türkler 1499'da yapmışlardır: her iki tarafta birer kale bina edilmiş ve toplar ile techiz edilmişti; bu topların menzili boğazın öbür tarafına geçiyordu¹⁷ ve «bir yabancı kuş oradan uçamazdı»¹⁸. 943/1537 senesinde, bu kaleler Kanunî Sultan Süleyman tarafından daha genişletildiği gibi, uzun menzilli *balyemez* toplar ile techiz edildi¹⁹. Ko-

11 Âli, *Küh al-ahbar*, yukarıda zikredilen elyazması, yp. 457b; Selânikî, *Tarih*, İstanbul, 1281, s. 105. — Hıristiyan donanması Korfu adasının karşısındaki İgumenitsa limanında yatarken, Gil de Andrade altındaki bir keşif filosu Don Juan'a aynı şekil'de bir rapor vermiştir (bk. W. Stirling-Maxwell, *Don John of Austria*, London, 1883, c. 1, s. 393).

12 Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, tıpkı basım, İstanbul, 1935, s. 313.

13 *Aynı eser*, göst. yer.

14 J. von Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pest, 1828, c. II, s. 150.

15 *Tuhfet*, s. 146.

16 Venedik burada 1407 ile 1499 arasında hakim idi; bk. H. Kretschamyr, *Geschichte von Venedig*, Gotha, 1920, c. II, s. 273.

17 Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, s. 313.

18 *Aynı eser*, birinci (yayınlanmamış) versiyon, Dresden, Sächsische Bibliothek, elyazm. Eb 389, yp. 89b. — Evliya Çelebi (*Seyahatname*, c. 8, s. 617), bu boğazı hemen hemen aynı kelimelerle tavsif ediyor.

19 Evliya Çelebi, *aynı eser*, göst. yer.

rint körfezinin batı kısmında poyraz rüzgârı hemen hemen daimî surette esiyor ve rüzgâr boğaza yaklaştıkça şiddetleniyor²⁰; meddücezir cereyanı, körfezden çıkarken, bazen 5¹/₂ deniz mili sūratına yükseliyor²¹ ve motorsuz vasıtaların boğazdan körfezin içerisine geçişi zor oluyor²². Bütün bunlardan dolayı, bir düşman donanmasının Patras körfezinden Korint (yani İnebahtı) körfezine giden deniz yolunu zorlaması, tehlikeli bir teşebbüs olabilirdi: kalelerden açılan top ateşiyle zayıftan sonra, kürekçilerin bitkin hale geldiği anda, Türk donanmasıyla karşılaşacaktı.

Donanma-i Hümayun stratejik bakımdan fevkalâde iyi bir yerde yatarken, kaptan-ı derya diğer kumandanları çağırarak istişari bir soruş meclisi topladı. Cezayir beylerbeyi Uluç Ali Paşa şu şekilde konuştu: Denizde altı aydan beri gezen gemiler tamire muhtaç durumdadır; hem tayfalardan hem cenkçilerden birçoğu, seferin tamam olduğunu zannederek, «icazetli ve icazetsiz» donanmayı terkettiler. Boğazdaki kaleler yüzünden, düşman körfez içine giremezdi. Netice olarak, bütün bu sebeplerden dolayı, bulunan mevkiin terkedilmesi felâkete yol açabilecektir. Uluç Ali Paşa konuştuğundan sonra, münakaşa oldu; Kâtip Çelebi'ye göre, serdar Pertev Paşa dahil bazıları Uluç'un re'yine temayül ettiler; bazıları aleyhine çıktılar. Karşı çıkanlar arasında Kaptan-ı derya olduğundan, dengeyi Uluç'un fikri aleyhine bozdu. Çünkü, «Müezzinzade Ali Paşa gerçi cesur bir adam idi, amma, deniz harplerinde tecrübesi olmadığı gibi, korsanlığı da öğrenmemiş idi». Bundan başka, kendi re'yi Divan-ı Hümayundan gelen bir emirle tekit edildi: düşman donanmasını, hangi yerde olursa olsun, bulmalı ve ona hücum etmeli idi; verilen talimatın dışında hareket etmemesi tenbih edilmişti²³.

20 United States Hydrographic Office, *Sailing Directions for the Mediterranean*, c. 3, madde 7D-5.

21 *Aynı eser*, madde 7D-6.

22 H.M. Denham, *The Eastern Mediterranean*, London, 1964, s. 34.

23 *Tuhfet*, s. 93; Jurien de la Gravière (*La Bataille de Lépante*, s. 108) meşveretin bu şeklini şüpheli sanıyor ve daha çok Venedikli Gerolamo Diedo'nun *Lettera ove si descrisse la Battaglia navale seguita l'anno 1571* (Venedik, 1588) eserinde kaydettiği rapora inanıyor. Diedo, Uluç'un meşverette Müezzinzade ile aynı fikirde olduğunu yazıyor. Bundan dolayı, Fransız amiralı *Tuhfet*'de kaydedilen muhavereyi Uluç tarafından muharebeden sonra uydurduğunu sanıyor. Halbuki, Uluç eski bir korsan idi; uzun yıllar süren denizciliğinde, Hayreddin Barbaros'un yanında yetişmişti, deniz savaşlarının hususî bir harp türü olduğunu yılların kazandırdığı bir tecrübe ile öğrenmiş idi: gemilerin ahvali. düş-

İyi bir halde bulunan bir donanma bile, düşmanı Rion boğazı ve İnebahtı kalesi arasında stratejik bakımdan iyi bir mevkiye beklemeye tercih edebilirdi: düşman muharebeyi istiyor; o halde tahkim edilmiş boğazın tuzağına düşsün. Bir nesil evvel, iki Mukaddes İttifak'ın birincisinin donanması karşısında, Hayreddin Barbaros taze ve iyi mücehhez bir Donanma-i Hümayuna kumanda ediyordu; böyle olmakla beraber, düşmanı Arta körfezine giriş yeri olan boğazda, kuzey taraftaki Preveze istihkamlarından istifade ederek, müttefikleri bekliyordu; Hıristiyan donanmasının kudretini tahkik ve kendi savaş plânını tespit ettikten sonra, boğazdan çıktı²⁴. Müezzinzade; Barbaros olmadığı gibi, aynı zamanda Barbaros kadar tecrübesi olan bir adama kulak da asmadı. Donanmasını stratejik bakımdan üstün mevkiden çıkartarak, o mevkie 55 kilometre daha batıda bulunan stratejik faydası olmayan bir yere nakletti. Patras körfezi ile Yunan denizi sularının kesiştiği bir yerde, yeni ve iyi techiz edilmiş bir Hıristiyan filosu, Türk donanmasını tamamen bozguna uğrattı²⁵.

İnebahtı savaşının, Rion boğazının ağzında veya İnebahtı körfezi içinde ne gibi neticeler verebileceğini tahmin etmek faydasızdır; bununla beraber, kaptan-ı deryanın fırsatı kaçırdığı —diğer bir deyimle kaderin kendisine bahsettiği bir kozu elinden kaçırdığı— muhakkaktır²⁶. As-

manın kuvveti, manovraların ehemmiyetini bilmek, bir korsan için her an hayat ya ölüm meseleleri idi.

24 «Doria, Hıristiyan donanmasıyla Korfu limanından Preveze'ye doğru ilerliyordu. Barbaros'un [Arta] körfezinde müsait mevkiini kolay terketmeyeceğini, ve ona açık denizde bir muharebeyi kabul ettiremeyeceğini o anda anladı». (R.B. Merriman, *The Rise of the Spanish Empire*, New York, 1962, c. 3, s. 325). Kâtip Çelebi (*Tuhfet*, s. 54) Türk donanmasının düşmanı Arta körfezine giren boğazının arkasından beklediğini de yazıyor.

25 Uluç Ali Paşa'nın birinci teklifini reddettikten sonra, *Tuhfet*'e göre, Müezzinzade onun yaptığı ikinci teklifini de kabul etmedi; Uluç, muharebenin açık denizde yapılmasını öne sürerek, aksi takdirde, tayfaların ağır yaralanarak karaya yakın gemilerden çıkmağa çalışacaklarını, ve bunun diğerlerin moralini bozacağını beyan etmişti. Muharebenin cereyanı Uluç'a hak vermişti; aynı zamanda, donanmanın açık denizde olan sol koluna kumanda eden Uluç, mahir manovralar ile Gian-Andrea Doria idaresi altındaki fi'oya galebe ederek, hem gemilerini, hem de Osmanlı bahriyesinin şerefini kısmen kurtardı.

26 Müttefikler tam bundan — yani Türklerin boğazın içeri tarafında beklemelerinden — endişeleniyorlardı; bk. Jurien de la Gravière, *La Bataille de Lépante*, s. 86 : «...Demek ki düşman [=Türkler] Arta körfezini geçmiştir; onu şimdi nerede aramalı? İnebahtı körfezine sığınmışsa, sefer bitmiştir, bütün techizatın masrafları boşuna gitmiştir: çünkü kadırgalar ile Rion boğazının korkunç geçişini zorlamak imkân yoktur. Hıristiyan donanması iki kalenin top ateşi tarafından mahvolacaktır...»

lında tek sorumlu o değildi. Onun inatçılığa yakın cesareti, hükümetinden gelen yersiz emirler ile adeta teşvik edildi²⁷.

Gerçi «Muhteşem Süleyman devri» hâlâ sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'nın şahsiyetinde yaşıyordu; II. Selim, denizdeki durumu düzeltmek için birinci vezirini vazifelendirdi. Uluç Ali Paşa kaptan-paşalığa tayin edildi (Uluç ismi bu münasebetle Kılıç'a değiştirildi); yeni bir donanma harika bir şekilde süratle inşa edildi; Venedik'e boyun eğdirmek için bu yeni donanmanın gelecek mevsimde faaliyeti o derecede başarılı oldu ki 1573 senesinde yapılan sulh muahedesi, «İnebahtı savaşı, Türkler tarafından kazanılmış gibi netice doğurdu»;²⁸ ve nihayet Goletta ile Tunus 1574'te Donanma-i hümayun tarafından kat'î şekilde feth edildi. Bütün bu hâdiseleri tarihçiler takdirle karşılayıp, bazıları da İnebahtı savaşının neticesi olmayan bir deniz savaşı olduğu kanaatindeydiler. Bu hususun münakaşası bizim makalemizin gayesi dışındadır. Yalnız şunu demek istiyoruz ki, Türk bozgunu kısmen de İmparatorluğun merkezinde bulunan hataların neticesiydi; yani ehliyet-siz bir zatın donanmanın başına getirilmesi ile, ona yersiz emirlerin gönderilmesi. Bu hatalar belki tam bir tesadüf değildi padişah, hiç bir savaş görmediği gibi, amiralinin, deniz savaşlarını görmemiş bir adam olmasını da mahzurlu bulmamıştı.

Gerçi Fransız amirali bir notta ilâve ediyor: «[Müttefikler] öyle düşünüyorlardı amma, nekadark çok [bunun gibi] geçişler, feth edilemeyeceği şöhretlerinden istifade ederek kurtulmuşur! 12 temmuz 1828'de, kaptan Bûchet de Châteaueville, *L'Echo* isimli küçük bir korvete kumanda ederken, o iki korkunç kalenin — Mora kasteli ile Rumeli kasteli — ateşleri altında İnebahtı körfezine giriyor, Korint önlerine geçerek orada demirleyip üç yüz Yunan esirinin Mora'dan Rumeli'ye Arnavut Türkler ile teşekkül ettiği bir müfreze tarafından sürülmesine mâni oluyor, sonra 25 temmuzda körfezden, girdiği gibi yine topların ateşlerine rağmen çıkıyor... 'Küçük Dardanel'in' [yani Rion boğazının] toplarının Mukaddes Liga'nın donanmasını durdurabildiğine hiç ihtimal yoktur...» Yazarın iddiası karşısında, şu mülahazalar öne sürülebilir: ağır kadırgalardan mürekkep büyük bir donanmanın o boğazdan geçmesi, süratli ve tek bir korvetin geçmesinden bambaşka bir şeydi; Fransız korveti ânî sürprizden istifade edebilirdi; ve Fransız amirali, 'Küçük Dardanel' hakkında bu satırları yazarken, 'Büyük Dardanel'de [yani Çanakkale'de] vuku bulacak olaylar henüz geleceğin sırları altında örtülü idi.

27 E. Charrière, *Négociations de la France dans le Levant*, Paris, 1848, c. III, s 361, not.

28 Şehzadelîği zamanında, Selim, Ankara ile Konya arasında 1559'da vuku bulan muharebeyi seyr etti. O vakada, kardeşi Bayezit yenildi ve İran'a firar etmeye mecbur oldu. Halbuki, Selim'in ordusu başında Lala Mustafa Paşa bulunuyordu (bk. Şerafeddin Turan, *Kanunî'nin oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*, s. 114-115).

EKLER

Makalemizde kullandığımız Osmanlı müelliflerinin yazıları, şu dört kişiye aittir: Piri Reis'e, Evliya Çelebi'ye, Selânikî'ye ve Kâtip Çelebi'ye. Eserlerinde İnebahtı sahası veya savaş cereyanı hakkında söylediklerini, mâhalémize eklemek faydalı olabileceğini sanıyoruz.

Piri Reis (doğ. aşağı yukarı 1470, ölm. 1554)¹ meşhur Türk korsanı ve padişahın hizmetinde sık sık bulunan kaptan idi. Bugünkü şöhreti başlıca *Kitab-ı bahriye* isimli büyük portulanına borçludur. Bu kitap bütün Akdenizi tavsif ettiği gibi, her fasıl bir harita ile izah olunuyor. Piri Reis Akdeniz'in bazı kısımlarını başkalarından daha iyi tanıyordu; Mora yarımadasının, Patras ve Korint körfezlerinin, Yunan denizinin kıyılarını, adalarını ve sularını kendisi iştirak ettiği sefer-i hümayunlarından dolayı iyi biliyordu. 1499 senesindeki İnebahtı fethinde, meşhur amcası Kemal Reis'in yanında bulunmuştu. İşte Patras ile Korint körfezlerinin tavsifi kıymetli tarihî vesikadır. *Kitab-ı bahriye* iki versiyon halinde mevcuttur: birincisi 1521 yılında bitirildiği gibi, ikincisi 1526 yılında bitirilmişti. Birinci versiyon tamam olarak yayınlanmamıştır; ikincisi ise, tıpkı basım olarak Türk Tarih Kurumu tarafından çıkarılmıştır². Bazen ikinci versiyonda bulunmayan tafsilat birincisinde bulunduğundan, bu versiyon da mühimdir. Bizim bu versiyondan seçtiğimiz kısmı en eski tanınmış mevcut nüshadan alınmıştır: Dresden'deki Sächsische Bibliothek'te bulunan Eb 389 numaralı nüsha; istinsah tarihi Evasıt-ı Rebiulahir 961 = Ağustos 1554'tür.

Birinci versiyon (var. 89b, satır 2-10) :

«İnebahtı deniz kenarında kibleye karşı bir büyük hisardır; ol hisarın içinde bina ile olmuş bir küçük limancığı vardır. Mezkûr limana

1 Eserlerinin ehemmiyetine rağmen (*Kitab-ı bahriye*'den başka, iki Yeni Dünya haritaları ile bilhassa Avrupa ve Amerika'da meşhurdur), Piri Reis'in hayatı hakkındaki bilgilerimiz azdır. Doğum tarihi gibi, ölüm tarihi de yakın zamana kadar şüpheli sınıyordu; yeni bir tetkik ölümünü 961 senesi evasitinde = Mayıs / Haziran 1554 yılında vuku bulunduğunu ispat etmiştir; bk. Cengiz Orhonlu, *Hint kaptanlığı ve Piri Reis, Belleten*, XXXIV sayı 134, (1970), s. 246.

2 Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, İstanbul 1935.

iğripler³ ve ufak gemiler girer; büyük barçalar⁴ ol limana karşı denizde yatırlar, zira yattıkları yer her rüzgâra kabil limandır. Ol limanın kenarında bir hup su vardır akar, yerli kayalar içinden çıkar, ol kayalar da deniz kenarındadır. Mezkûr limandan İnebahtı [ve] Modon fethinde kışladığımız Aspri İspiti limanı⁵ seksen mil körfez içindedir. Ol tarihte asker gemileri mezbur limanda huzur ile kışlamak maslahat için zikr olan İnebahtı'den beş mil miktarı Iodos tarafında, yani körfez ağzında, iki canibe iki kale emr olunmuştu : bir kaleyi Rum İli ve bir kaleyi Anadolu askeri burç barusu ve hisarpeçe ile on sekiz günde tamam eylediler. Şimdiki halde oradan yad kuş uçmaz, azim toplar komuşlardır, ol-boğazı beklerler...»

İkinci versiyon (s. 313) :

«Mezkûr İnebahtı bir büyük kaledir; ve ol kalenin bir miktar yeri alçaktır, deniz kenarındadır; bakisi bayıra karşıdır, ve ahmedeği⁶ de bir üçe yerdedir. Ve mezkûr kalenin önünde bina ile vaki olmuş bir küçük limancığı vardır; mezkûr limanı ol kalenin içine almışlardır, küçük gemiler girer, büyük parçalar ol limana karşı denizde yatırlar, cümle yufka sulu hup demir yerleridir. Ol kalenin poyraz⁷ tarafında Deli Su⁸ derler deniz kenarında yerli taşın içinden çıkıp akar sudur. Mezkûr sudan bir — iki yüz pare gemi bir kezden vüs'etle sulanır, tatlı ve soğuk

3 Osmanlı denizciliğin yüksek devirlerinde — yani XV inci asırdan XVII inciye kadar — kullanılan gemi tipleri ve bunların isimleri makalemizin dışına giden karışık ve zor bir mevzudur; bunu başka bir tetkikte incelemek niyetindeyiz. Şimdilik bu sahada esaslı bir esere işaret ediyoruz: H. ve R. Kahane — A. Tietze, *The Lingua Franca in the Levant; Turkish Nautical Terms of Italian and Greek origin* (Urbana, 111., 1958). — *Iğribar*, *iğrip* madde 757 olarak sahife 501-502 dedir.

4 *Lingua Franca*, madde 80 (s. 98-99).

5 Aspra Spitia limanı bugün de liman olarak kullanılıyor; Andikiron körfezinin başında, Akra Pangalos ile Akra Velanidhia burunlarının arasındadır (bk. United States Hydrographic Office, *Sailing Directions for the Mediterranean*, c. 3, madde &D-22).

6 *Ahmadak*, *ahmedek* kelimesini *Kitab-ı bahriye*'den başka hiç bir metinde bulamadık; manası «bir şehrin içinde mustahkem bir kısmı» olsa gerektir.

7 Her iki versiyonda *poryaz* (birinci versiyonda bazen *forjaz*); poryazdan poyraza değişmesi (metatez) XVI inci asrın ikinci yarısının başlangıçlarında olsa gerekti (bk. *Lingua Franca*, madde 750, s. 494-496).

8 Belki Mornos Potamos; bu ırmağın ağzı İnebahtı'dan şolok tarafında 2 km mesafesinde bulunmaktadır.

sudur. *Ve badehu .Mezkûr İnebahtı kalesinin beş mil miktar lodos tarafında, yani körfez ağzında, merhum sultan Bayezid Han iki kale bina ettirmiştir; Rum ilinde olan kaleyi Anadolu askeri yaptı, ve Mora tarafında olan kaleyi Rum İli askeri yaptı, bu cümleyi on sekiz günde tamam eylediler, burç barulu kalelerdir. Ve ol kalelerin orta yerinde birer kuleleri de vardır, dizdar olmağ için vafir toplar kurdular, şimdiki halde ol körfeze yad gemi koymazlar. İnebahtı mezkûr kalelerden içeri kalmıştır. Ve mezkûr kalelerin de bir birinden mabeyni iki milden eksiktir, bir birinin topları öteden beri kenara, beri kenardan öte kenara geçer.»*

Evliya Çelebi (1611-1682) İnebahtı ve Rion boğazı sahasını 1077/1667-8 senesinde gezmiştir. Tavsifi 1896-1938 yılları arasında İstanbul'da yayınlanmış olan *Seyahatname*'nin sekizinci bölümündedir :

S. 613 : «...*Ve [İnebahtı] limanı hisar içinde bina ile yapılmış amelî bir küçük limandır kim iğrip kayıkları ve firkataları⁹ bunda yatırlar; kadirgalar taşra büyük liman içinde lenker bırakıp yatırlar; amma büyük parça kalyonları¹⁰ limana karşı körfez denizinde yatırlar; (S. 614) ve limanın kenarında bir yerli kaya içinde bir âb-i hayat su akar...» (S. 617) : «Evsaf-ı Kastel-i Rum İli. Bu dahi İnebahtı'nın Rum İli tarafında leb-i deryada vaki bir boğaz ağzında şekl-i murabba' bir küçük kaleciktir; bu diyarda böyle küçük kalelere kastel derler; sene-i 905 tarihinde, sultan Bayezit Veli, Modon kalesi muhasarasında iken, donanma-i hümayun bu İnebahtı körfezinde kışlamak maslahati için, Bayezit Veli Han bu kale-i İnebahtı körfezi ağzında İnebahtı'den beş mil lodos tarafına ba'id bu kaleyi bina ettirip, ve bir kale dahi bunun karşısında Mora ceziresinde bina ettirip, karşı karşıya iki kale olup tamam oldukta, körfez emin olup donanma-ı hümayun bî-bâk u bî-pervâ kışlamıştır. Amma himmet-i Bayezit Han ile bu kastel kalesini Rum İli askeri üşüntüsü ile burç u barusu ve hisarpeçeleriyle on sekiz günde tamam olduğuna alamet bu kale on sekiz adet ebraçlardır; ve azim top-*

9 *Lingua Franca*, madde 308 (s. 230-233).

10 Evliya Çelebi burada *barça* kelimesini sıfat olarak *kalyon* kelimesini ise isim olarak kullanmaktadır. *Barça* veya *parça* (*Lingua Franca*, madde 80, s. 98-99) ve *kalyon* (*aynı eser*, madde 318, s. 238-241) iki ayrı çeşit gemi olduğundan, yazarın maksudının tam belli olmadığı düşünülebilir. İzahı bizce başka tarafta aranmalı: *Barça*, sözlüklerin (meselâ Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, s. 319 ve ondan *Lingua Franca*) öne sürmelerine rağmen, bir kadirga tipi gemi değil, bir büyük yelken ve küreksiz gemisi manasına geldiği gibi, o zaman her çeşit büyük yelken gemisi için kullanılabilirdi; bizim metnimizde «kalyonlar ki büyük yelken gemileridir» manasına gelebiliyor.

lar konulmuştur. *Badehu sene-i 943 tarihinde sultan Süleyman, Körfez gazası sırasında bu kaleyi dahi tevsi ettirip ziyade kul ve balyemez toplar¹¹ koyup, ol dahi donanmayı bunda kışlatır. Hâlâ bu boğaz ağzından bu iki adet kastel kalelerinin mabeyninden ve bu kalenin mabeyinlerinden kâfir gemisi değil, kuş bile uçup içeri İnebahtı ve Kördes [=Korint] kalesine varamaz.»*

Mustafa Selânikî (ölm. 1600?) o hâdiselerin muasırı olduğu gibi, Osmanlı idaresinde oldukça mühim bir şahsiyet idi. Tarihinin ancak üçte birinin yayınlanmış olmasına rağmen, II. Selim'in devri bu çıkarılmış kısımdadır (İstanbul, 1281).

(S. 104): «*Amadan-i haber-i düşman-ı din, ve mülakat-i donanma-ı hümayun, ve vuku-i inhizam bi emr-i Allâh teâlâ (sene-i 979).*

Rebiyülulâ guresinde¹² deryadan bazı ümera mektupları ile haberler gelip tahkik ettiler ki, 'Venedik dujeleri İspanya-ı la'in ile dostluk edip ittifak u ittihat ile külli mal harç edip (S. 105) donanma tedarikine azim cenkçi cem' etmekle bu defa deryaya çıkan ehl-i islam donanmasıyla buluşmağa ayin-i batileleri üzere iman edip, ahd u misak eylemişlerdir. Cezire-i Kıbrıs intikamın alıruz dediler deyip yine tekrar diller gönderip tenbih ile 'gaflet caiz değildir' demişler. Bu ecilden Padişah-ı alem-penah (haledet hilafetuhu) Hazretleri Serdar Hazretlerine ve Kapudan Paşa tarafına hatt-ı hümayun ile tezkere-i şerif gönderip, «Elbette Zakılsa ve Çuha adaların¹³ vurup asker-i Islama ganimet ettiresin, ve küffar-ı haksarın donanma-ı menhusu haberin alıp üzerine varasın» diye tenbih ve te'kit buyurduklarından, bi hikmet-i Huda zikrolunan cezirelere uğrayıp elverdiğince vurulup, badehu Venedik mukabelesine varılıp, karada olan serdar Ahmet Paşa ile haberleşip mülâkat olundukta, ekser cenkçi ve sipahi kendi serdarlarına pişkeşik çekip, «sılaya yakın geldim» diye icazet ile karaya çıkıp, ol vakitte henüz tezkere-i padişahî gelmiş olmayıp, donanmâ buluşmak ihtimali ba'sid idi; amma sonra «küffar-ı haksarın donanma-i menhusu dahi deryada donanma-i hümayuna müterakkip olduğu mukarrerdir» diye haber-i sahih alınıp, cenk muhakkak olıcak, bizzarurî bazı kilâ'dan hâh u nâhâh cenkçi

11 Uzun menzilli, bilhassa deniz savaşlarında kullanılan toplar. Bunlar gemilerde bulunan murettebatı değil, gemileri tahrip etmeğe çalışıyordu. Bu, XVI. ıncı asırda deniz savaşlarında bir büyük inkılabı oldu (bk. *Lingua Franca*, madde 56, s. 83-84).

12 24 Temmuz.

13 Venedik'e ait Yunan denizinde bulunan Sakinthos nam adanın, ve Mora yarımadasının şolok burnu ile Girit adası arasında bulunan Kýtthera nam adanın adları.

hisar erleri ve azaplar alınıp gemilere ancak bir kat adam tedarik olunup, sene-i 979 cemaiyelulasının on sekizinci ahad günü¹⁴ cezireler önünde kara görünür mahalde¹⁵ serdar Pertev Paşa ve kapudan Ali Paşa ve merhum Hayreddin Paşa-zade Hasan Paşa ve Cezayir-i Garp beylerbeyisi Uluç Ali Paşa, bir yere gelip tedbir u meşveret eylediklerinde, Uluç Ali Paşa «Gelin, deryaya çıkalım, zira kara görünür adalar arasında cenk müşkildir» demiş; amma kapudan paşa düşmanı hor görüp, «Kâfir (S. 106) ne kelptir» deyip, ve «gemilerde cenkçi yoktur» dedikleri sözü dinlemeyip, hemen kendisi mukaddem çektirip, pür yarak bir kâfir mavnası üstüne çatıp¹⁶, cenk-i azim arasında dane-i tüfenk birle şehit olup, ve asker-i İslam dahi her biri bir kâfir gemisine çatıp cenge şuru' ettiklerine, ekser gemiler cenkten eba göstermekle kara canibin gözetip gemileri karaya oturup içinde olan leşker suya dökülüp, Pertev Paşa dahi bu esnada bir firkateye girip kenara çıkıp, ve Uluç Ali Paşa dahi yirmi iki pare Cezayir gemileri ile derya tarafından çattığı gemiler alıp mensur ve muzaffer olup, ve beri canipte gemileri karaya oturup içinde asker kaçıp saht-i Allaha müptelâ olan guruh-i mekruh hezar mihnet u meşakkate giriftar olup yabanda bulunup, halas olan bir kaç pare gemiler ile Pertev Paşa mahzul u munhazim gemisin aldırılmış, dahi erbab-ı mesaibin bed-duasını alarak İstanbul'da evine geldi...»

Kâtip Çelebi (1609-1658)'nin *Tuhfetul kibar fi esfaril bihar* adlı eseri iki defa yayınlanmıştır: 1141/1730 (İbrahim Müteferrika tarafından) ve yine 1329/1911 senelerinde. Bizim ilgilendiğimiz olaylar ikinci kaskının 90-95 sayfelerinde bulunmaktadır :

(S. 90) : «...Ol kış¹⁷ Mustafa Paşa Kıbrıs ceziresinde kışlayıp, fasl-i baharda Der-i Devlet'ten vezir-i sani Pertev Paşa donanma-i hü-

14 Selânikî'nin, veya müstensihin, veya dizicinin yanlışı; hem meşveret hem de savaş, pazar günü 17 cemaziyelevvelde vuku bulmuştu (=7 ekim).

15 Savaşın coğrafi sahası hem Selânikî'nin, hem de Kâtip Çelebi'nin eserinde (bk. aşağı) biraz karışıktır. Meşveret hangi adaların önünde olabilmisti? İnebahtı'nın yakınlarında hiç ada bulunmuyor. Meşveret İnebahtı önündeki yatağında (yani demir yerinde) vuku bulduğu gibi, savaş Patras körfezinin batı nihayetindeki Curzoları (İtalyan isimi); Echinades (Yunanca ismi) adaların civarında vukubulmuştu.

16 *Mavna*, o zamanın türkçesinde büyük bir kadirga manasına geliyordu (bilhassa büyük Venedik kadirgaları — hem nakliye hem de muharebe için kullanıyordu). Burada Selânikî Don Juan'ın *realesi* (yani kumandanın kadirgası) ne işaret ediyor.

17 Yani 1570-1571 kışı.

mayun serdarı olup, dokuz yüz yetmiş sekiz zilkadesi evasitinde¹⁸ iki yüz elli pare kadirga ve mavna ile çıkıp gittiler. Asker Magosa üzerinde olmağla, küffar donanması mukaddem varmasının diye donanma mutattan mukaddem hareket etmekle, kürekçi ve cenkçi hususunda nice noksan var idi; ve bilcümle levent gemileri ile üç yüz kadar oldular. Evail-i zilhiccede¹⁹ Magosa kurbuna erişip vaz'-i lenker ettiler, toplar ve mühimmat taşra dökülüp serdara teslim olunduktan sonra, dönüp Rodos boğazında sedd-rah-i keştiyan-i a'da olmağa muntazır durdular...» (S. 91): Sefer-i Sığın Donanma. Mukaddema Serdar Pertev Paşa ile kapudan Ali Paşa Kıbrıs'tan Rodos'a gelip, bir kaç eyyam ol etrafta aramdan sonra kâfir donanmasından eser ve haber belirmeyip, Girit adasına saldılar; (S. 92) sevahilini garet edip gezerken, Cezayir beylerbeyisi Uluç Ali Paşa dahi yirmi pare gemi ile gelip mülhak oldu. İttifakla varıp Kefalonya ceziresini garetten sonra, Körfez ceziresine çıkıp navahisin yağma ve tahrip, badehu Rum İli kenarında Venedik kilâ'ından Sopot ve Ülkun ve Bar nam hisarları alıp nice zaman deryada gezip, kâfir donanmasından eser ve haber belirmedi. Çünkü hengâm-i şita karip olmuş idi, levent gemileri, derya beyleri gemilerinde erbab-ı timar az kalıp, birer bahane ile gitmişler idi; cenkçi ve kürekçi kısmının dahi bir azı dağılıp, bakiye-i asker donanma gemileriyle İnebahtı limanına gelip vaz'-i lenker eylediler. Ol mahalde haber alındı ki küffar-i haksar gemileri be her hale gelip donanma-i hümayun ile mukabele ve mukatele eylemek mukarrerdir... (S. 93) Mesveret-i Asker-i İslam. Serdar Pertev Paşa ve kapudan Ali Paşa ve Cezayir beylerbeyisi Uluç Ali Paşa ve Tarabulus beylerbeyisi Cafer Paşa ve Hayreddin Paşa oğlu Hasan Paşa ve on beş sancak beyi ve sair âyan-i askerî bir yere gelip müşavere eylediler. Uluç Ali Paşa cenge rıza vermeyip, «Donanmamız nakıstır, ve altı aydır deryada gezmekle gemiler bozgundur; sabıka Körfez'den İnebahtı'ye dönüldükte, dönüştür» diye sipah ve yeniçeri icazetli icazetsiz dağılmışlardır. Boğaz hisarlarından küffar donanması içeri giremez, çıkılmak mahall-i haterdir» dedikte, Pertev Paşa ana tabi' olup, kapudan paşa «Gayret-i İslam ve ırz-ı Padişah yok mudur? Her sefineden beşer onar adam nakıs olmağla ne lâzım gelir?» diye sair dahi yer yer itirazlar edip, cenge ikdam gösterdikte, Ali Paşa, «Çünkü düşman üzerine azimetini mukarrer ettiniz, bari derya tarafına

18 Aşağı yukarı 10 nisan 1571.

19 Aşağı yukarı 1 mayıs 1571.

gidelim» deyip, kapudan paşa «Kenarı tutmak evlâdın» dedi. Bu bapta çok niza' olup, Uluç Ali Paşa «Hani Hayreddin Paşa ile düşman ve Turgutça ile cenk görenler, niçin söylemezler? Bir gemiye top dokunduğu gibi, gark olmak ihtimalinden karaya meyl etse gerek, sailere bais-i inhizam olur» diye, gördü, müfit olmadı; «Bari gemilerden fanusları ve büyük bayrak ve filandraları giderin» diye nasihat eyledi. Kapudan istihza semtini tutucak, ol dahi fariğ oldu. Mezbur kapudan nefesine yarar ve mukaddem idi, lâkin derya cenkleri görmeyip korsanlık fennini bilmez mutehavvir ve şedid kimesne idi; ve kendiye gelen evamir da «Elbette küffarın donanması her kanda ise üzerine varıp mukabil olasız, ve illâ muatab olursuz» diye firman olunmağla, cümle askeri kendi re'iyine tabi' kılıp cengi mukarrer ettiler. Huruc-i sefain-i İslam ve inhizam. Kapudan-ı mezbur kemal tehevür ve gurur ile 979 cemazieylulasının on yedinci pazar günü²⁰ kalkıp, İnebahtı boğazından çıktılar. Pertev Paşa sol kola ve Ali Paşa sağ kola²¹, kendi ortaya girip, cümle yüz sekiz pare gemi ile alay bağladılar. Mora'dan Hulumiç kenarında mezbur boğaza karip bir burun var idi, ol zamandan beri Kanlı Burun derler²². Kuffar donanması ol burun ardında yatardı. Ol mahalde Ali Paşa, kapudana haber gönderip «Kuffarın barça ve mavnası kale ve metrisler önünden savulup dönüp ya ardından ya böğürden girelim»²³

20 Pazar günü 7 ekim 1571.

21 Bu yanlışır — Uluç Ali Paşa sol kolun kumandanı idi. Bildiğimiz kadar, bu yalnız batı kaynaklarla edilebildiği gibi, savaş sahasının coğrafi durumu bunu te'yit ediyor. Bk. aşağı.

22 Belki *Kitab-ı bahriye*'deki Kulumuç burnu (bk. s. 312, harita). Kulumuç burnu (Körfez adasının karşısında bulunan Hulumiç limaniyle karıştırılmamalı), Mora yarımadasının karayel uçlarından biridir: Zanta (Sakinthos) adasına karşı olan bu burun bugün Akra Killinis adını taşıyor. Mamafih, hakikî Kanlı Burun asıl Yunanistan kıtasının Iodos uçundaki Akra Skrofa adlı burundan başka şey değildir. Bu burun alçak ve yumru olduğundan, yakında bulunan yüksek Oxia adası kadar denizciler için mühim bir işaret değildi. Kâtip Çelebi'nin yanlış belki şu sebeple izah edilebilir: Kanaatına göre, Mora yarımadası kenarına yakın sularında vuku bulan savaşta, Uluç Ali Reis açık deniz tarafındaki kola kumanda ediyordu. O sularda açık deniz tarafı, sağ tarafı olacaktı.

23 «Atik korsan» burada kapudan-ı derya'nın anlayabildiği tarzda konuşuyor: düşmanın büyük gemilerini kalelere ve metrislere benzetiyor. Müttefiklerin ön cephesinde bulunan dört kıt'a *galeazza* türk donanmasında bulunmayan gemi tipi idiler: hem kadırga, hem de büyük yelken gemisi unsurlarını ihtiva eden bir gemi. Osmanlıca'da bu gemi tipi için bir kelime yoktu; olsa olsa 1499-1500 Venedik'e karşı harpte kullanılan iki kıt'a *köke*, zaten *galeazze* idiler. Kâtip Çelebi'ye göre, bu gemi tipi o savaştan başka hiç bir harpte Türkler tarafından kullanılmamıştı (Bk. *Tuhfet*, s. 152).

dedikte, kapudan paşa «Ben Padişahın donanmasına 'kaçtı' namın komamazam» diye yürüyüp karşı vardı. Derhal kâfirin (S. 94) elli pare gemisi seçilip Kanlı Burundan taşra gelip baki gemileri burun ardında saklanıp görünmezdi. Ehl-i İslam gemileri ol elli gemiye çatıp tamam ellisi dahi söndürmek ile mukayyed iken, sair gemileri burun ardından çıkıp donanmayı ihata eyleyip, topa tuttular. Beri taraftan dahi mukteza-i hal bir yerde durup toplaşır iken, kapudan paşa baştarda²⁴ ile alaydan seçilip evvelâ bir gemiye çatıp söndürmek mukayyit iken, küffar fenerlerinden bilip üşüntü ettiler. İki barça baştardayı araya alıp kapudanı şehit ettiler. İki oğlu ve içinde olanlar esir olup, Pertev Paşa gemisini dahi top ile vurup batırdılar; bir oğlan ile kendi deryaya düşüp yüzerken, Hasan Paşa oğlu Mahmut Bey rast gelip kanca ile gemisine aldı; ve bir hizmetkâr sevabı giydirip, «Baş gidicek ayak pâydar olmaz» [fehvasınca] sair asker kullî inhizam vaki' olup, herkes başı kaygısına düştü. Uluç Ali Paşa atik korsan idi, gemisinde alamet komayıp derya tarafına açılmış idi; kapudan gemisi girdâba düştüğünü gördükte, çektirirken Malta kapudanı üzerine gelip çatıp aldı; ve kapudan-ı mesfurun başını kendi eliyle kesip bir kaç kâfir gemisini dahi söndürdükten sonra, küffar galebe etmekle Cezayir gemileri biri birine kafadar olup cenk ederek Modon canibine doğru çektirip gittiler. Askerin ekserisi küffar ile cenkte şehit olup, mahall-i cenk Anatoluku Zumura²⁵ kenarına karip topuklu sığ yer olmağla, on beş pare gemi oturup halkı suya döküldüler; bunların birazı karaya çıkıp halas olup, bakisi kimi alınıp kimi gark u helâk oldu...».

24 «Osmanlı donanması amirali tarafından binilen büyük bir kadirga tipi» (Gibb-Bowen, *Islamic Society and the West*, c. I, s. 103; bundan başka bk. *Lingua Franca*, madde 83, s. 100-102). — Kâtip Çelebi baştardayı hususî karakterlere sahip olan büyük bir kadirga olarak tavsif ediyorsa da (*Tuhfet*, s. 152), bize göre, ismi daha çok vazifesinden geliyordu: Osmanlı filosunda tek bir baştarda bulunduğu gibi, Hıristiyan filosunda tek bir reale var idi — ikisi de büyük kadirga idi.

25 Bu ismi tam olarak anlayamadık. Şu muhakkaktır ki, savaş Kanlı burun = Akra Skrofa kurbunda, Anatoluka denilen (bugünkü Yunan Aitoliko), Missolonghi körfezinin başındaki lagun tipi bir şehrin civarında vuku bulmuştu. *Tuhfet*'teki ismin ikinci yarısım, Anatoluku — Zumura kısmını izah edemezsek de, bütün ismi belki başka bir surette okumak mümkündür: Anadolu [ku zu?] Mora kenarına karip. O halde bu cümle yazarın daha önce söylediği kanaatına uygun oluyor: yani savaş, Mora yarımadasının civarında vuku bulmuştur.